

Kvassay Judit

Árpád-kori településnyomok Letenye vidékén

(Az M7 és M70 autópályák nyomvonalán 2003-ban végzett régészeti kutatások eredményei)

1. Bevezető

Zala megye délnyugati szélén, az M7 autópálya Sormás–Letenye közötti 20 kilométeres szakaszának, valamint az M70 gyorsforgalmi út Letenye–Tornyiszentmiklós közötti 22 kilométeres szakaszának nyomvonalán, az 1999–2003. között végzett régészeti munkálatok (megelőző régészeti feltárások és leletmentő ásatások) keretében 26 lelőhely¹ kutatására került sor (1. kép). A kutatott lelőhelyek alig több mint harmadán — 9 helyszínen — kerültek elő Árpád-kori leletek. A 9 helyszín közül Letenye határában két, okleveles adatokból is ismert középkori település Árpád-kori részletei tárultak fel: Letenye–Lapuleveles-dűlőben az írott forrásokban *Csatár* néven említett település kovács-műhelykörzete (SZÁRAZ 2003, 184), Letenye–Hergyó-földeken pedig *Hergyó/Herjó* falu emlékei (MÜLLER–STRAUB 2003, 16–17).² Három helyen szórványosan bukkantak elő a tárgyalt korszak leletei: Muraszemenye–Aligvári-mezőn objektum nélkül, csak jellegzetes edénytöredékek (KVASSAY 2003, 194), Dobri–Alsó-mezőn (H. SIMON 2002, 196) és Becsehely–Alsóerdő-dűlőn (HORVÁTH 2004, 162) őskori objektumok között egy-egy Árpád-kori gödör került elő. A további négy lelőhelyen, Muraszemenye–Hosszú-dűlőn és Muraszemenye–Gály-parlagon³ (HORVÁTH 2004, 256), Letenye–Egyedután és Letenye–Korongi-táblán (KVASSAY 2004, 247–248) néhány objektumos Árpád-kori településnyomok mutatkoztak.⁴ Az alábbiakban ennek a négy leletmentő ásatásnak Árpád-kori objektumait és leleteit tesszük közzé.

2. A lelőhelyek leírása

2.1. Muraszemenye–Hosszú-dűlő

Muraszemenye–Alsószemenye településrésztől északkeletre, a Mura-folyó egykori kanyarulatai, valamint a Szentadorjáni-patak által közrefogott sík területen (1. kép: 0703. lelőhely), az M70 autótút építési munkálatai során előkerült objektumok leletmentő ásatását 2003. májusában dr. Horváth László és Tokai Zita Mária végezték. A kutatott területen három, egymástól 50–70 méteres távolságban elhelyezkedő csoportban (2. kép 1) 12 Árpád-kori gödört tártak fel.

1. objektum: sötétszürke, paticsos-faszenes betöltésű, 162 cm átmérőjű, 46 cm mély, amorf gödör (2. kép 2). Metszi a 6. objektumot. Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek (4. kép 7, 10).

2. objektum: szürkésbarna, enyhén faszenes-paticsos betöltésű, 160×85 cm-es, 15 cm mély, ovális gödör (3. kép 1). Leletek: edénytöredékek.

3. objektum: sötétszürke, enyhén paticsos betöltésű, 150 cm átmérőjű, 22 cm mély, amorf gödör (3. kép 2). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek.

4. objektum: sötétszürke, paticsos-faszenes, 195×135 cm-es, amorf folt (3. kép 3), kibontása technikai okokból elmaradt.

5. objektum: fekete, faszenes-paticsos betöltésű, 250×196 cm-es, 38 cm mély, ovális gödör (3. kép 4). Leletek: edénytöredékek.

6. objektum: szürkésbarna betöltésű, 118×86 cm-es, 44 cm mély, amorf gödör (2. kép 2), keleti oldalát az 1. objektum ásásakor kissé megbolygatták. Leletek nélkül.

7. objektum: sötétbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 215×125 cm-es, 26 cm mély, ovális gödör (3. kép 5). Leletek: edénytöredékek, örlőkő töredéke (4. kép 4).

8. objektum: sötétszürke, erősen faszenes, enyhén paticsos betöltésű, 340×230 cm-es, 24 cm mély, ovális gödör (2. kép 3). Leletek: edénytöredékek, agyag-golyó-töredékek (4. kép 1, 6, 8–9).

9. objektum: sárgásbarna, erősen faszenes-paticsos betöltésű, 150×86 cm-es, 26 cm mély, ovális, alján és keleti oldalán 15–28 cm vastagon, erősen átégett oldalú gödör (3. kép 6). Leletek: edénytöredékek.

10. objektum: sötétszürke, faszenes-paticsos, 190×150 cm-es, 10 cm mély, tojásdad alakú gödör (3. kép 7). Leletek: edénytöredékek.

11. objektum: sötétszürke, erősen faszenes-paticsos betöltésű, 230×190 cm-es, 58 cm mély, ovális — kovács(?) — gödör (3. kép 8). Leletek: edénytöredékek, ép és töredékes agyag-golyók, vassalak (4. kép 3, 5, 11–13).

12. objektum: sötétszürke, erősen faszenes-paticsos betöltésű, 206×156 cm-es, 56 cm mély, ovális — kovács(?) — gödör (3. kép 9). Leletek: edénytöredékek, agyag-golyó-töredékek (4. kép 2).

2.2. Muraszemenye–Gály-parlag

Muraszemenye-Alsószemenye településrésztől délkeletre, a Mura-folyó holtágára enyhén lejtő domboldalon (1. kép: 0702. lelőhely) 9 Árpád-kori gödör (5. kép 1) került feltárássra.⁵

1. objektum: szürkésbarna, enyhén faszenes-paticsos betöltésű, 160×70 cm-es, 24 cm mély, amorf gödör (5. kép 2). Leletek: edénytöredékek.

2. objektum: sötétbarna, enyhén faszenes-paticsos betöltésű, 100×80 cm-es, 18 cm mély, tojásdad gödör (5. kép 6). Leletek: edénytöredékek.

3. objektum: szürkésbarna, faszenes betöltésű, 95×90 cm-es, 15 cm mély, kerek gödör (5. kép 5). Leletek: edénytöredékek.

4. objektum: sötétszürke, erősen paticsos, közepén vékony rétegben faszenes betöltésű, 200×105 cm-es, 20 cm mély, ovális gödör (5. kép 4). Leletek: edénytöredékek (5. kép 10), állatsont.

5. objektum: sötétszürke betöltésű, 65×60 cm-es, 32 cm mély, kerek gödör (5. kép 3). Lelet nélkül.

6. objektum: sötétszürke, faszenes, erősen paticsos betöltésű, 180×135 cm-es, 18 cm mély, ovális gödör (5. kép 9). Leletek: edénytöredékek (5. kép 13–15), fenőkő, állatsont.

7. objektum: sötétszürke, enyhén faszenes-paticsos betöltésű, 100×95 cm-es, 15 cm mély, kerek gödör (5. kép 7). Leletek: edénytöredékek (5. kép 12), állatsont.

8. objektum: sötétszürke, faszenes-paticsos betöltésű, 125×115 cm-es, 28 cm mély, kerek gödör (5. kép 8). Leletek: edénytöredékek.

9. objektum: sötétszürke betöltésű, 65×60 cm-es, 32 cm mély gödör (5. kép 4). Leletek: edénytöredékek (5. kép 11), állatsont.

2.3. Letenye–Egyeduta

Letenye keleti szélén, Egyeduta városrésztől délre, a Mura-folyó széles völgye fölé meredeken magasodó domb oldalán (1. kép: 072. lelőhely), az M7 autópálya építése során előkerült lelőhelyen a leletmentő ásatás keretében rézkori, kora vaskori, római és Árpád-kori települések 92 objektumát tártuk fel (KVASSAY 2004, 247–248). A domb tetején sűrűsödő településjelenségek közül 5 gödör tartalmazott Árpád-kori leletanyagot (6. kép 1).

70. objektum: szürke, erősen faszenes-paticsos betöltésű, 140×92 cm-es, 35 cm mély, lekerekített sarkú téglalap alakú gödör (6. kép 2). Leletek: edénytöredékek, állatsont.

72. objektum: sötétszürke, faszenes-paticsos betöltésű, 170×150 cm-es, 40 cm mély, amorf gödör (6. kép 3). Leletek: edénytöredékek (6. kép 9–10, 12), állatsont.

83. objektum: sötétszürke, paticsos betöltésű, 106×98 cm-es, 20 cm mély, tojásdad alakú gödör (6. kép 4). Leletek: edénytöredékek (6. kép 6, 11), állatsont.

87. objektum: sötétszürke, erősen faszenes betöltésű, 140×80 cm-es, 60 cm mély, hosszúkás alakú gödör (6. kép 3). Leletek: edénytöredékek (6. kép 7), örlőkő-töredék, állatsont.

92. objektum: fekete, erősen faszenes betöltésű, 90 cm átmérőjű, 46 cm mély, kerek gödör (6. kép 5). Leletek: edénytöredékek (6. kép 8, 13), állatsont.

2.4. Letenye–Korongi-tábla

Letenye keleti szélén, Egyeduta városrésztől délkeletre, a Mura-folyó széles völgyét kísérő háton, az Egresi-csatornára lejtő domboldalon (1. kép: 071. lelőhely), az M7 autópálya építése során előkerült lelőhelyen 81 rézkori, bronzkori, római és Árpád-kori objektumot tártunk fel Straub Péterrel (KVASSAY 2004, 248).⁶ A 27 Árpád-kori település-jelenség három, egymástól 45–45 méterre fekvő csoportban helyezkedett el (7. kép 1).

2. objektum: a munkagépektől elnyesett Árpád-kori fazék darabjai, objektumfolt nélkül (7. kép 1).

4. objektum: világosbarna, faszenes-paticsos betöltésű aknakemence, azonos betöltésű előtérrel. Az északnyugat–délkeleti hossz tengelyű, ovális kemence sütőfelülete 130×100 cm-es volt, felmenő falát 60 cm hosszban lehetett megfigyelni. Boltozatának közepe beomlott. A sárga agyag altalajba vágott kemence

sütfelülete 3–5, oldala 10–15 cm vastagon, vörösre átégett. A kemence szája felé lejtő, 25–50 cm mély, szabálytalan ovális alakú előtér 280×220 cm-es (9. kép 1–2). Leletek: edénytöredékek (10. kép 3, 8); rúdvasból kalapált, másodlagosan megégett, rossz megtartású szög; állatsont.

5. objektum: világosbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 100 cm átmérőjű, 8–14 cm mély, kerek gödör (7. kép 2). Leletek: edénytöredékek.

6. objektum: világosbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 260×130 cm-es, 38 cm mély, ovális gödör (7. kép 3). Leletek: edénytöredékek, állatsont.

7. objektum: szürkésbarna, erősen faszenes betöltésű, 245×110 cm-es, 25 cm mély, ovális gödör (7. kép 6). Leletek: edénytöredékek, állatsont.

9. objektum: szürkésbarna betöltésű, 270×160 cm-es, 35–45 cm mély, amorf gödör (7. kép 7). Leletek: edénytöredékek (10. kép 5), állatsont.

10. objektum: szürkésbarna betöltésű, 160 cm átmérőjű, 20 cm mély, kerek gödör (7. kép 5). Leletek: edénytöredékek.

20. objektum: szürkésbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 290×140 cm-es, 40 cm mély, ovális gödör (7. kép 9). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek (10. kép 1, 10), állatsont.

27. objektum: sötétbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 190×160 cm-es, 20 cm mély, ovális gödör (7. kép 8). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek.

33. objektum: szürkésbarna, paticsos betöltésű, 135×112 cm-es, 15 cm mély, tojásdad gödör (7. kép 10). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek.

34. objektum: szürkésbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 175×146 cm-es, 20 cm mély, ovális gödör (8. kép 1). Leletek: edénytöredékek, állatsont.

35. objektum: szürkésbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 172×92 cm-es, 22 cm mély, nyújtott ovális alakú gödör (8. kép 3). Leletek: edénytöredékek (10. kép 7), állatsont.

37. objektum: sötétbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 305×238 cm-es, 36 cm mély, tojásdad gödör (7. kép 4). Leletek: edénytöredékek (10. kép 6), állatsont.

38. objektum: szürke, paticsos betöltésű, 238×195 cm-es, 18 cm mély, tojásdad gödör (8. kép 12). Leletek: edénytöredékek.

39. objektum: barna, közepén szürke, enyhén faszenes-paticsos betöltésű, 95×85 cm-es, 16 cm mély, tojásdad gödör (8. kép 4). Leletek: edénytöredékek.

40. objektum: sötétbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 270×130 cm-es, 30 cm mély, ovális gödör (8. kép 6). Leletek: edénytöredékek, vaskés töredéke, állatsont.

41. objektum: sötétbarna, erősen faszenes, enyhén paticsos betöltésű, 192×110 cm-es, 18 cm mély, ovális gödör (8. kép 2). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek (10. kép 10).

57. objektum: szürkésbarna, faszenes betöltésű, 318×220 cm-es, 32 cm mély, ovális gödör (8. kép 13). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek, vas, állatsont.

58. objektum: sötétbarna betöltésű, 80×68 cm-es, körte alakú külső kemence. Alja 2, felmenő fala — amelynek 16 cm magas részletét lehetett megfigyelni — 15 cm vastagon égett át vörösre (9. kép 3–4). Előterét (76. objektum) részben a 75. számú késő rézkori gödörre ásták. Leletek: edénytöredékek.

59. objektum: szürkésbarna, faszenes betöltésű, 174×100 cm-es, 52 cm mély, ovális gödör (8. kép 7). Leletek: edénytöredékek, bronz gömbös csüngő-töredék.

60. objektum: fekete, faszenes-paticsos betöltésű, 310×280 cm-es, 34 cm mély, amorf gödör (8. kép 9). Leletek: edénytöredékek (10. kép 9), agyaggolyó-töredékek, fenőkö, kovakő, állatsont.

61. objektum: réteges betöltésű (felső 10 cm fekete, faszenes-paticsos, alatta szürkésbarna), 183×85 cm-es, 22 cm mély, ovális gödör (8. kép 5). Leletek: edénytöredékek, állatsont.

62. objektum: fekete, faszenes betöltésű, 270×230 cm-es, 35 cm mély, amorf gödör (8. kép 8). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek, vas, kovakő, állatsont.

66. objektum: barna, faszenes-paticsos betöltésű, 211×190 cm-es, 34 cm mély, ovális gödör (8. kép 10). Leletek: edénytöredékek.

69. objektum: sötétbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 185×150 cm-es, 22 cm mély, amorf gödör (8. kép 11). Leletek: edénytöredékek, agyaggolyó-töredékek.

74. objektum: réteges betöltésű (sötétbarna, faszenes-paticsos; alja fölött 15 cm vastag, szürke, keményre tömörült réteg, apró kavicsokkal, rózsaszínű hamus foltokkal), 160×74 cm-es, 60 cm mély, ovális akna-kemence. Boltozata 44 cm magasan megmaradt. A boltozat 15, az oldal 12, az alj 5–6 cm vastagon vörösre átégett (9. kép 5–7). Szürkésbarna, faszenes-paticsos betöltésű, 310×240 cm-es, 30 cm mély, ovális alakú előterét részben a 42. számú 9. századi gödörre ásták rá. Leletek: edénytöredékek (10. kép 2, 4), agyaggolyó-töredékek.

76. objektum: az 58. objektumszámú külső kemence előtere (9. kép 3). A szabálytalan ovális alakú előteret részben a 75. számú késő rézkori gödörre ásták, így csak egy 150×150 cm-es részletét lehetett megfigyelni. Az előtérben leletet nem találtunk.

3. Az objektumok értékelése

Az Árpád-kori falusi településekre jellemző építmények közül mindössze külső kemence került az ismertetett leletmentő ásatások során napvilágra. Mind a négy helyszínen erősen sérültek az objektumok az

útépítés földmunkáival. Muraszemenye határában, a Hosszú-földeken és a Gály-parlagon zömmel csak 15–25 centiméternyi alj-részek maradtak meg, ami majdnem teljesen lehetetlenné teszi az objektumok eredeti rendeltetésének megállapítását. Hosszú-földeken az objektumok zömmel erősen faszenes betöltése és a 11. gödörben talált vassalak alapján esetleg kovácstevékenységet feltételezhetünk. Letenye–Egyedután a néhány objektum — a bennük talált sok szerves anyag és állatsont alapján — feltehetően hulladék-gödör lehetett. Egyedül Letenye–Korongi-tábla lelőhelyen sikerült jelentősebb településrészletet megfogni az igen kedvezőtlen megfigyelési körülmények (a munkagépek időszakosan felvonulási útként használták a már lehumuszolt területet, még erősebben megtömörítve a rendkívül száraz nyári időjárás miatt amúgy is nehezen feltárható objektumok betöltését) ellenére is. A feltárt objektumok zömmel kisebb-nagyobb gödrök, amelyek a három szabadon álló kemence körül helyezkednek el. A két, hasonló, nagyméretű akna-kemence (071/4. és 071/74. objektum) jó állapotban maradt fenn, csak boltozatuk középső része omlott be. A harmadik, a körte alakú kemence (071/58. objektum) az előzőeknél kisebb és jóval gyengébben égett ki. Ez helyezkedett el a legmagasabban, így nem csak boltozata, de nagyrészt felmenő fala is megsemmisült.

4. A leletanyag

4.1. Edénytöredékek

Az edénytöredékek durva soványításúak, kézikorongon felépítettek, kívül-belül külön agyagréteggel simított felületűek, és a barna, valamint a szürke árnyalataira, foltosra kiégettek. A legáltalánosabb típus a főzőfazék (4. kép 2–7; 5. kép 11–15; 6. kép 6–13; 10. kép 1–4, 6–9). A nagyobb töredékek adataiból kikövetkeztethetően peremátmérőjük 14–25 centiméter között mozgott, és a kiegészíthető darabok, mint a Muraszemenye–Hosszú-dűlő 1. és 8. objektumából, valamint a Letenye–Korongi-tábla 37. objektumából előkerültek, alapján magasságuk ugyanekkora volt (4. kép 6–7; 10. kép 6). Ezek mellett a zömök fazekak mellett a letenyei lelőhelyeken (Letenye–Egyeduta, 92. objektum: 6. kép 13; Letenye–Korongi-tábla, 60. objektum: 10. kép 9) néhány nyúlánkbabb formájút is találtunk. A fazekak peremkiképzése rendkívül változatos. A leggyakoribb mégis az egyszerű, tölcésesen kifelé álló perem, amelynek szélét a váll felé lejtően ferdére levágták (4. kép 6, 7; 5. kép 10; 6. kép 6–8, 10, 12–13; 10. kép 3–4, 6–7, 9). A nyak rövid, erősen ívelt vagy épp csak törésvonal a perem és a jellegzetesen erősen domborodó váll között. A fazekak oldalát szintén változatos módon díszítették. A jellegzetes, az edény

egész testén, a nyaktól kiindulva, spirálisan körbefutó egye-nes vonalat (5. kép 15; 6. kép 7; 10. kép 3, 7) sok esetben a vállon hullámvonallal kombinálták (4. kép 4–5; 5. kép 13; 6. kép 11, 13; 10. kép 6). De a ferdén bevágott vonalakkából álló (6. kép 8; 10. kép 1–2) és a fogaskerékkel benyomott díszítés (4. kép 5; 5. kép 14) egyaránt megtalálható. Sok edény alján figyelhető meg a kereszt vagy küllő alakú fenékbélyeg (például: 10. kép 8; 4. kép 7a).

A főzőfazekaknál nagyobb méretű (a nagyobb töredékek alapján kikövetkeztetett peremátmérő 30 centiméter körüli), vastag falú, szintén fazék alakú, valószínűleg *tároló edények*hez tartozó töredékek is előkerültek, habár jóval kisebb számban. Nem csak alakjuk, de peremkiképzésük és díszítésük is megegyezik a főzőfazekakéval (4. kép 1; 5. kép 10; 10. kép 5). Csak a vastag fal és a nagyobb méret különbözteti meg azokat.

Szintén elenyésző a kisebb méretű (a peremátmérő 10 centiméter körüli), *asztali edények* száma, mint például a Letenye–Egyedután, a 72. gödör betöltésében talált darab (6. kép 9).

Mindössze egyetlen kúpos *fedő* apró peremtöredéke került elő Muraszemenye–Hosszú-dűlőben, a 11. gödör betöltésében.

A lelőhelyeken napvilágra került edénytöredékek anyaguk, készítmódjuk, arányaik, peremkiképzésük és díszítésük alapján a kora Árpád-korban, a 11–12. század fordulója és a 12. század első fele közötti időszakra keltezhetők.

4.2. Orsógomb

Az egyetlen, a korszakra jellemző, kisméretű orsógomb (1,5 cm magas, 2,2 cm átmérőjű) Muraszemenye–Hosszú-dűlőben, a 8. objektumból került elő (4. kép 8).

4.3. Agyaggolyók

A Zala megyei Árpád-kori lelőhelyek ezen különös tárgyai Muraszemenye–Hosszú-dűlőben és Letenye–Korongi-táblán több objektum betöltésében is előfordultak. Első említésük nyomán (MÜLLER 1971, 18) agyaggolyóknak nevezzük ezeket, habár a legritkább esetben szabályos gömb alakúak (KVASSAY 2003a, 143, 153). A legtöbb darab zsemle emlékeztető, lapított gömb formájú, de amint azt a muraszemenyei és a letenyei példányok egyaránt illusztrálják (4. kép 9–13; 10. kép 10), szabálytalanul összenyomkodott 'krumpli', vagy akár kocka alakú is akad közöttük. Letenye vidékén, ugyanúgy, mint többi előkerülési helyükön, az edényekkel ellentétben nem kavicsos, hanem finom homokkal soványított agyagból gyúrták ezeket. Előkerülésük körülményei továbbra sem

világítják meg egyértelműen rendeltetésüket. A Zala megyében korábban talált hasonló leleteket elemezve felmerült, hogy valamiféle ipari tevékenység, legtöbb esetben vasmegmunkáláshoz — nem magához az olvasztáshoz vagy kovácsoláshoz, mert ezeknél a munkafolyamatoknál a nagy nedvességtartalmú agyagot nem használják⁷ — köthető megjelenésük (KVASSAY 2003a, 146–147). A muraszemenyei lelőhelyen mindhárom objektumcsoportban, sötét, faszenes betöltésű gödrökben találták az agyag-golyókat, a 11. gödörben vassalak kíséretében (ebből az objektumból került elő egyébként a legtöbb darab: 7 egész, és 49 töredék). Ez a lelőhely tehát beleillik a feltételezett használati körbe. Letenyén hasonlóképp, mind a három objektumcsoportban kerültek elő agyag-golyók. Az itt feltárt település-részleten azonban ipari tevékenység nyomát nem sikerült megfigyelni.

4.4. Fémek

Fém tárgyak csak Letenye–Korongi-tábla lelőhelyen kerültek elő, ott is csekély számban, ráadásul igen rossz megtartású, töredékes darabok.

A három kovácsoltvas késtöredékről (071/40, 57, 62. objektum) a rendeltetésén kívül csak annyi állapítható meg, hogy valószínűleg Árpád-kori darabok. Kovácsoltvas szög a 071/4. és a 071/62. gödörben, valamint egy töredékes példány az 071/57. gödörben volt. A 62. gödörben pedig a kés mellett egy vaspánt kis darabját, és néhány, alakatlan vaslemez-darabot találtunk.

A 071/59. gödör betöltéséből pedig egy bronz gömbös csüngő apró (még az 1 centimétert sem elérő) darabkája bukkant elő.

4.5. Kőeszközök

Ezt a leletípust három kopott fenőkö töredék (Muraszemenye–Hosszú-dűlő és Gály-parlag, valamint Letenye–Korongi-tábla) és két kézi malomkö töredéke (Muraszemenye–Hosszú-dűlő és Letenye–Egyeduta) képviseli.

5. Település-szerkezeti és történeti megfigyelések

Az M70 autót építését megelőző régészeti ásások keretében Letenye határában két, az írott forrásokból is ismert Árpád-kori falu részletei kerültek feltárára. Mind Letenye–Lapuleveles-dűlőben (középkori neve: Csitár), mind Letenye–Hergyó-földeken (középkori neve: Herjó vagy Hergyó) több száz objektum jelezte az egykori települések helyét (SZÁRAZ 2003, 184. és MÜLLER–STRAUB 2003,

16). A két faluval szembeállítva, a leletmentő ásásokon, nagyjából hasonló nagyságú területeken, néhány objektum mutatkozott csak. Egyeduta és Korongi-tábla lelőhelyek környezetében a földmunkálatokkal érintett területeken kívül is jól kivehető volt, a szántott területeken található edénytöredékek alapján, hogy a kutatott felületeken túlnyúlnak az Árpád-kori telepjelenségek. Letenye–Egyeduta esetében valószínűleg tekinthető, hogy a néhány objektum a középkori Egyeduta falu helyét, illetve az akkori halmaz-település egyik részét jelzi. A mára Letenyébe olvadt település az ásási területtől ugyanis mindössze 500 méterre, északra helyezkedik el. A falu legkorábbi írásos említése 1363-ból ismert, és a következő évszázadokban is ritkán történik említés a Letenye mezőváros árnyékában mehúzódó kis községről (KERECSENYI–TÓTH 1992, 13). Korongot az írott forrásokban első ízben 1394, ben 'Kórun' alakban feltűnő településsel, illetve annak Árpád-kori előzményével azonosítjuk. Az oklevél leírása szerint Becsehely közelében, a Mura mellett feküdt, és ekkor a Szalók nemzetséghez tartozó Szentmártoni Anatal mester pereskedett érte (HOLUB 1933, 424). 1531-ben Letenye tartozékai közt írták össze, Egyedutával, Hergyóval és Csatárral együtt. Pusztulásának pontos ideje nem ismert, de valószínűleg a 16. század nyolcvanas éveinek végén történhetett, amikor a török támadások folytán átmenetileg Letenye is elnéptelenedett (KERECSENYI–TÓTH 1992, 15–16). Csatárhoz és Hergyóhoz hasonlóan ez után már nem települt újra, területe Letenye és Becsehely, kis részben Tótszentmárton határába olvadt, ahol emlékét a Korong-összetételű földrajzi nevek őrizték meg. A leletmentő ásítás minden bizonnyal a falu szélét, esetleg egyik kis településrészét érintette csak, és magja a kutatás helyszínétől északra kereshető, amint azt a szántásban megfigyelhető edénytöredékek is mutatják.

A két muraszemenyei lelőhelyet nem lehet egyértelműen valamelyik, az írott forrásokból ismert, elpusztult faluval azonosítani. A Hosszú-dűlőben talált objektumok esetleg képezheték az Árpád-kori Alsószemenye részét (Csatárhoz hasonlóan: elkülönült kovács-telepet), hiszen csupán mintegy 400 méterre, északkeletre helyezkednek el a mai falutól. Az írott forrásokban 1222-től kezdve szereplő Szemenye a Hahót nemzetség birtoka volt (HOLUB 1933, 737–739). Esetleg azok közé a Szemenye környéki, néhány jobbágys kis falu-kezdemények közé tartozhattak, mint például Kondorlaka, Peticzlakosa, Podalóc, Pondelek, Szablencz vagy Szeplőcz, amelyek nem fejlődtek községgé (HOLUB 1933, 637, 640, 642–643, 733, 814). Erre utalhat, hogy ezen a két lelőhelyen, a nagy felületek átkutatása ellenére is csak néhány településobjektum került napvilágra.

Jegyzetek:

- ¹ Muraszemenye–Gály-parlag és Letenye–Lapulevelés-dűlő esetében a megelőző régészeti feltárás és a leletmentés a lelőhely két különböző pontjára esett.
- ² A feltárások eredményeit az ásatók publikálják.
- ³ Ezúton is köszönöm a leletmentő ásatásokat végző dr. Horváth Lászlónak és Tokai Zita Máriának az anyag közlési jogának átengedését.
- ⁴ A 2004–2005-ben végzett munkálatok idején — elsősorban Nagykanizsa környékén — jelentősen megemelkedett az Árpád-kori lelőhelyek száma: 2005 végére a kutatót 36 helyszín felén kerültek elő ebből a korból származó településrészletek vagy leletek. A kutatások értékelése és a leletanyag feldolgozása folyamatban van.
- ⁵ A lelőhelyen 2001-ben végzett szondázó ásatás negatívnak bizonyult. Az M70 gyorsforgalmi út kivitelezési munkálatai során, a próbaszelvényektől 150 méterre, északnyugatra kerültek elő az ismertetett Árpád-kori objektumok (HORVÁTH 2004a).
- ⁶ Ezúton is köszönöm Straub Péternek, hogy az általa feltárt Árpád-kori objektumok közlési jogát átengedte.
- ⁷ Dr. Molnár Ferenc földtani szakértő, a Balatonmagyaródon 2003-ban előkerült vassalak-anyag vizsgálata kapcsán világított rá erre. Ez úton is köszönöm szíves szóbeli magyarázatát.

Irodalom:

HOLUB 1933

Holub J.: *Zala megye története a középkorban [III]. A községek története (kézirat)*. Pécs 1933.

HORVÁTH 2004

Horváth L.: *Becsehely, Alsóerdő-dűlő; Muraszemenye–Hosszú-dűlő; Muraszemenye–Gály-parlag*. RégKut 2003 (2004) 162; 256.

HORVÁTH 2004a

Horváth L.: *703 Muraszemenye–Gály-parlag*. In: Régészeti feltárások az M7–M70 autópálya tervezett nyomvonalán. Összefoglaló jelentés az 1999–2003-ban végzett feltárásokról (kézirat). Szerk.: Horváth L. – Frankovics T. Becsehely 2004, 10.

H. SIMON 2002

H. Simon K.: *Dobri, Alsó-mező*. RégKut 1999 (2002) 195–196.

KERECSENYI–TÓTH 1992

Kerecsényi E. – Tóth O.: *Letenye története*. Letenye 1992.

KVASSAY 2003

Kvassay, J.: *Muraszemenye, Aligvári-mező*. RégKut 2001 (2003) 194.

KVASSAY 2003a

Kvassay J.: *Árpád-kori leletek Nagykanizsa–Billa*

lelőhelyen (Egy különleges tárgytypus: az agyag-golyók Zala megyei lelőhelyei). — *Funde aus der Arpadenzeit auf dem Fundort Nagykanizsa–Billa (Ein besonderer Gegenstandstyp Tonkugeln – Fundorte im Komitat Zala)*. ZalMúz 12 (2003) 143–153.

KVASSAY 2004

Kvassay J.: *Letenye, Egyeduta; Letenye, Korongitábla*. RégKut 2003 (2004) 247–248.

MÜLLER 1971

Müller R.: *Régészeti terepbejárások a göcseji „szegek” vidékén és településtörténeti tanulságaik*. — *Archäologische Bodenforschungen im göcsejer 'Szegek' Gegend und ihre siedlungsgeschichtliche Lehren*. Zalaegerszeg 1971.

MÜLLER–STRAUB 2003

Müller R. – Straub P.: *701 Letenye–Hergyó-földek*. In: Régészeti feltárások az M7–M70 autópálya tervezett nyomvonalán. Összefoglaló jelentés az 1999–2003-ban végzett feltárásokról (kézirat). Szerk.: Horváth L. – Frankovics T. Becsehely 2004, 16–17.

SZÁRAZ 2003

Száraz Cs.: *Letenye, Lapulevelés-dűlő*. RégKut 2001 (2003) 184.

Árpáadian Age settlement-remains in the surroundings of Letenye

(Results of the archaeological survey of 2003 along the motorways M7 and M70)

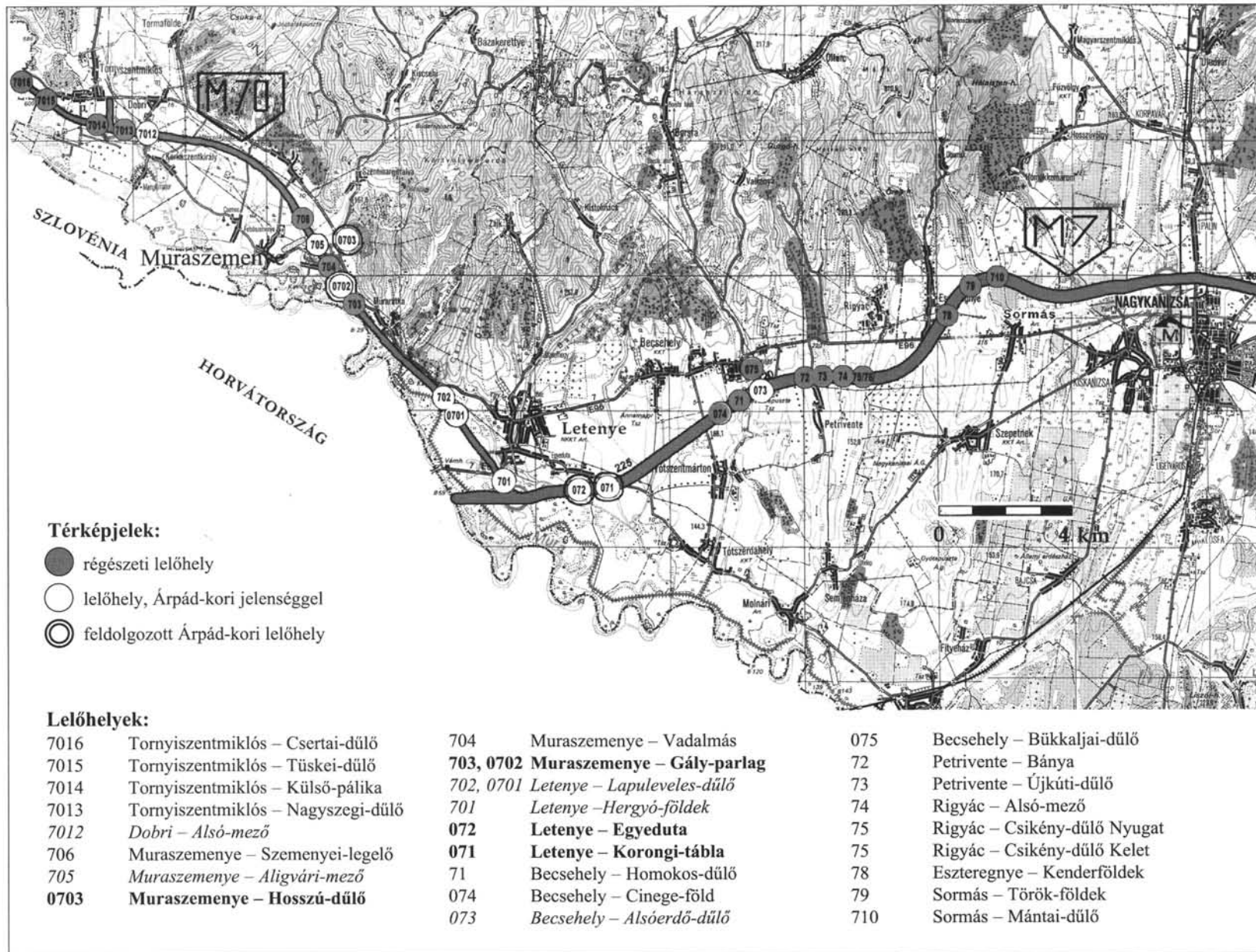
In the Southwest area of Zala County, in the surroundings of Letenye, 26 archaeological sites were surveyed between 1999 and 2003, in connection with the construction of the M7 and M70 motorways (Fig. 1). One third of the surveyed sites, 9 places showed up Árpáadian Age finds. In the area of Letenye, at Lapuleveles-dűlő and at Hergyó-földek, parts of Árpáadian Age villages — known from written documents also — were revealed. At each of the sites called Dobri-Alsó-Mező, Muraszemenye-Aligvári-mező and Becsehely-Alsóerdő-dűlő a single Árpáadian Age pit came to light among prehistoric objects. At further four sites (Muraszemenye-Hosszú-földek and Gályparlag, Letenye-Egyeduta and Korongi-tábla) parts of Árpáadian Age settlements were found during the rescue excavations in 2003. The present paper elaborates the material of the latter localities.

The outlining of the excavated settlement-features and the comprehensive analysis of the finds follow the

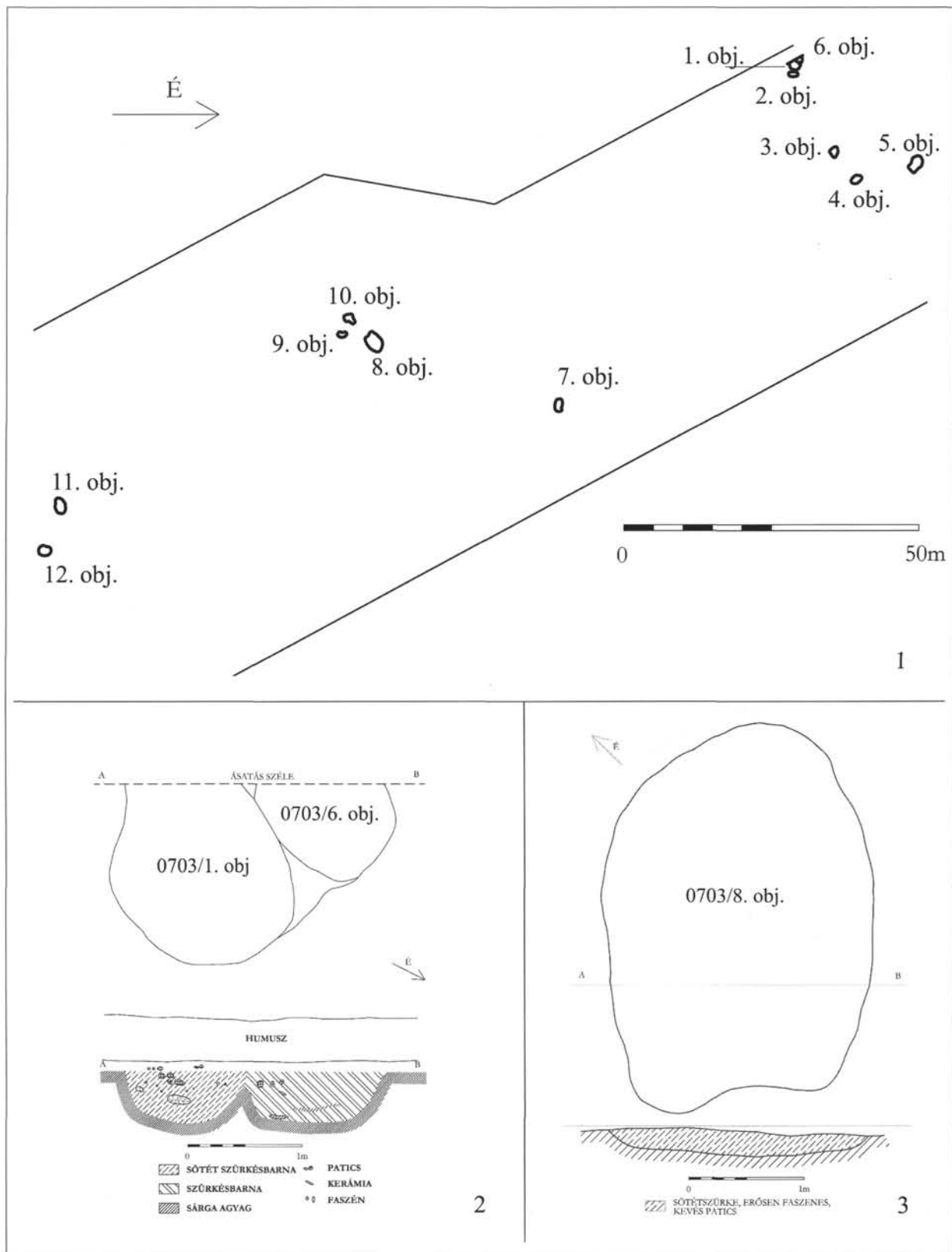
presentation of the geographical surroundings of the sites and the description of the objects. Three outdoor-ovens represented the structures characteristic of Árpáadian Age rural settlements at the rescue excavations. The determination of the other objects' function is uncertain. The revealed typical ceramics — providing most of the finds — can be dated to the period between the turn of the 11–12th centuries and the first half of the 12th century.

The sites, investigated in the vicinity of Letenye, can be identified with the villages Egyeduta and Kórun, known from written sources. The features in Muraszemenye, formed of few objects can be defined as the traces of such village-initiatives, populated only by a couple of serfs, that hadn't developed into a village. Written documents preserved the names of several settlements of this kind in the surroundings of Muraszemenye.

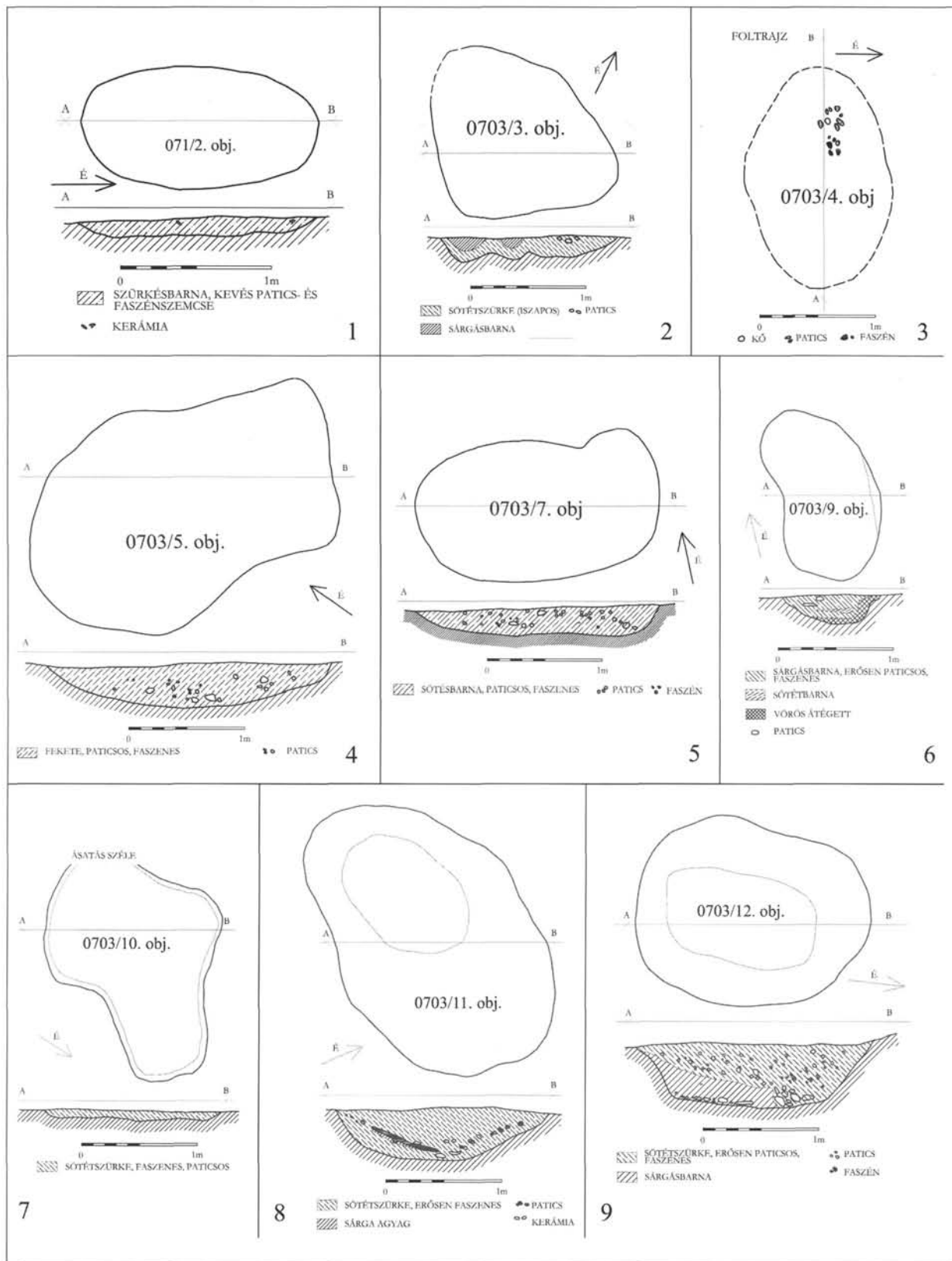
Translated by Judit Kvassay

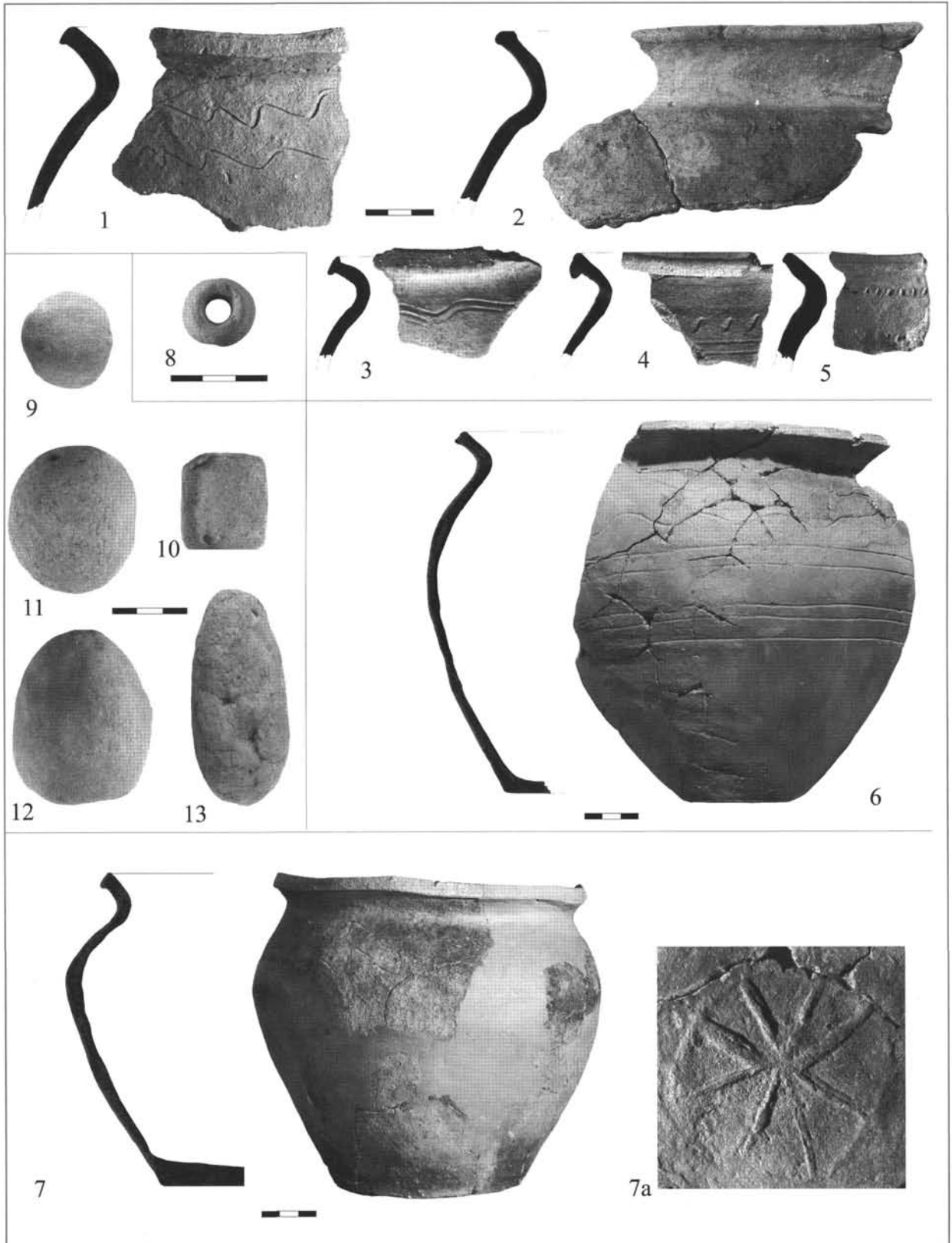
1. kép: Az M7 autópálya Zala megyei, Sormás-Letenye szakaszán és az M70 autót nyomvonalán kutatott régészeti lelőhelyek

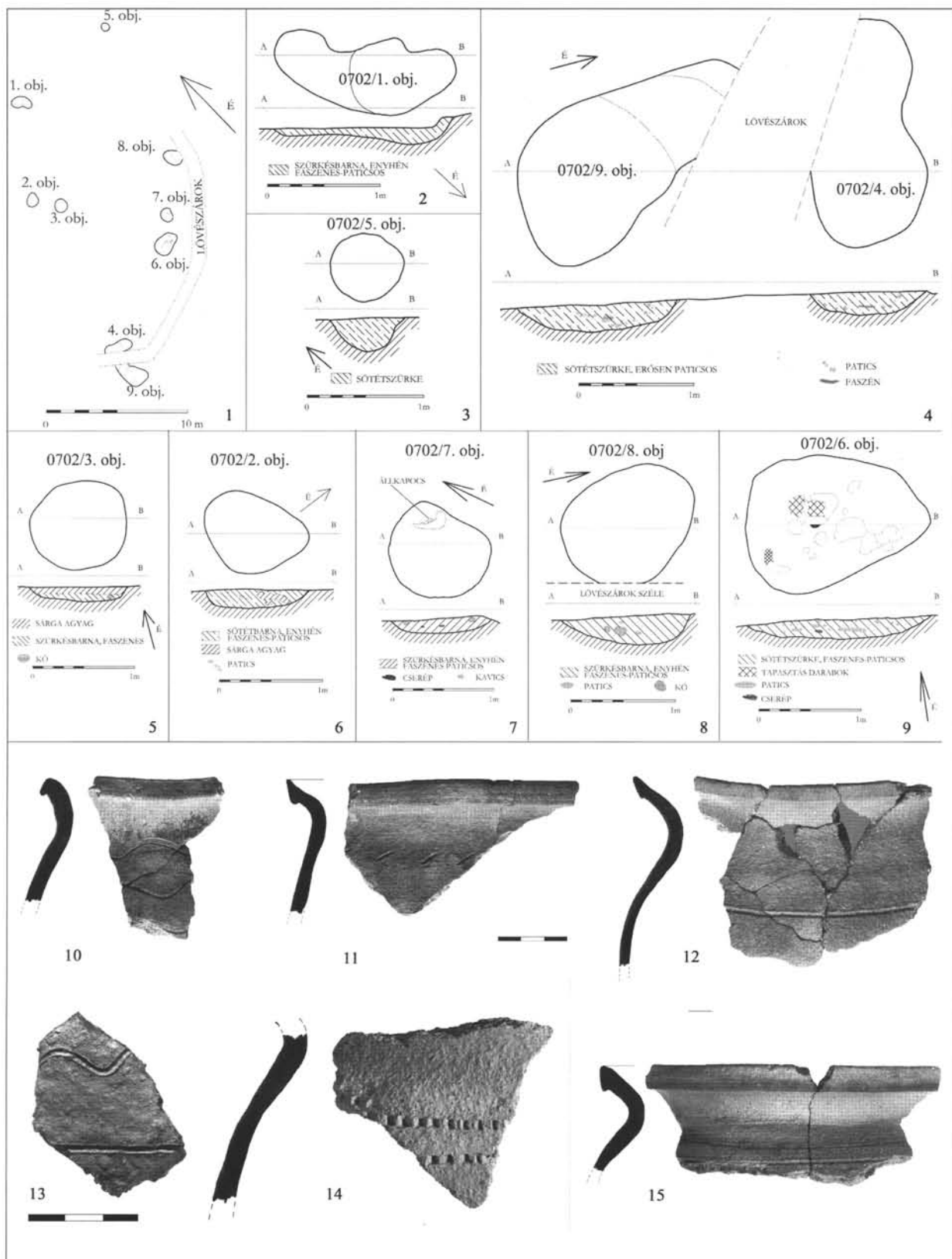
2. kép: Muraszemenye–Hosszú-dűlő (0703) 1: Ásátási alaprajz; 2–3: Objektumok alap- és metszetrajzai

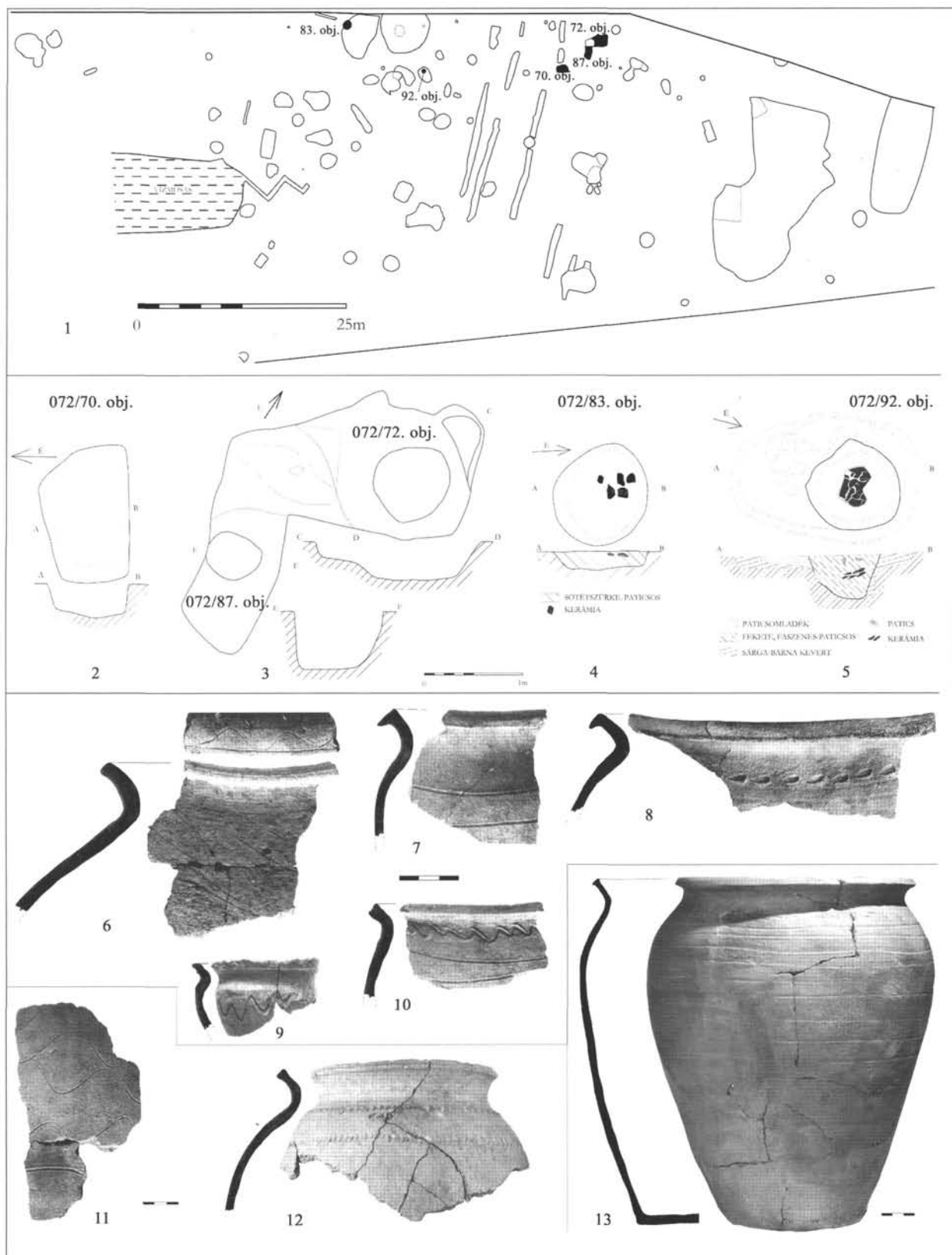
3. kép Muraszemenye–Hosszú-dűlő (0703) 1–9: Objektumok alap- és metszetrajzai

4. kép: Muraszemenye–Hosszú-dűlő (0703) kerámialeletek 1–7: Fazéktöredékek; 8: Orsógomb; 9–13: Agyaggolyók

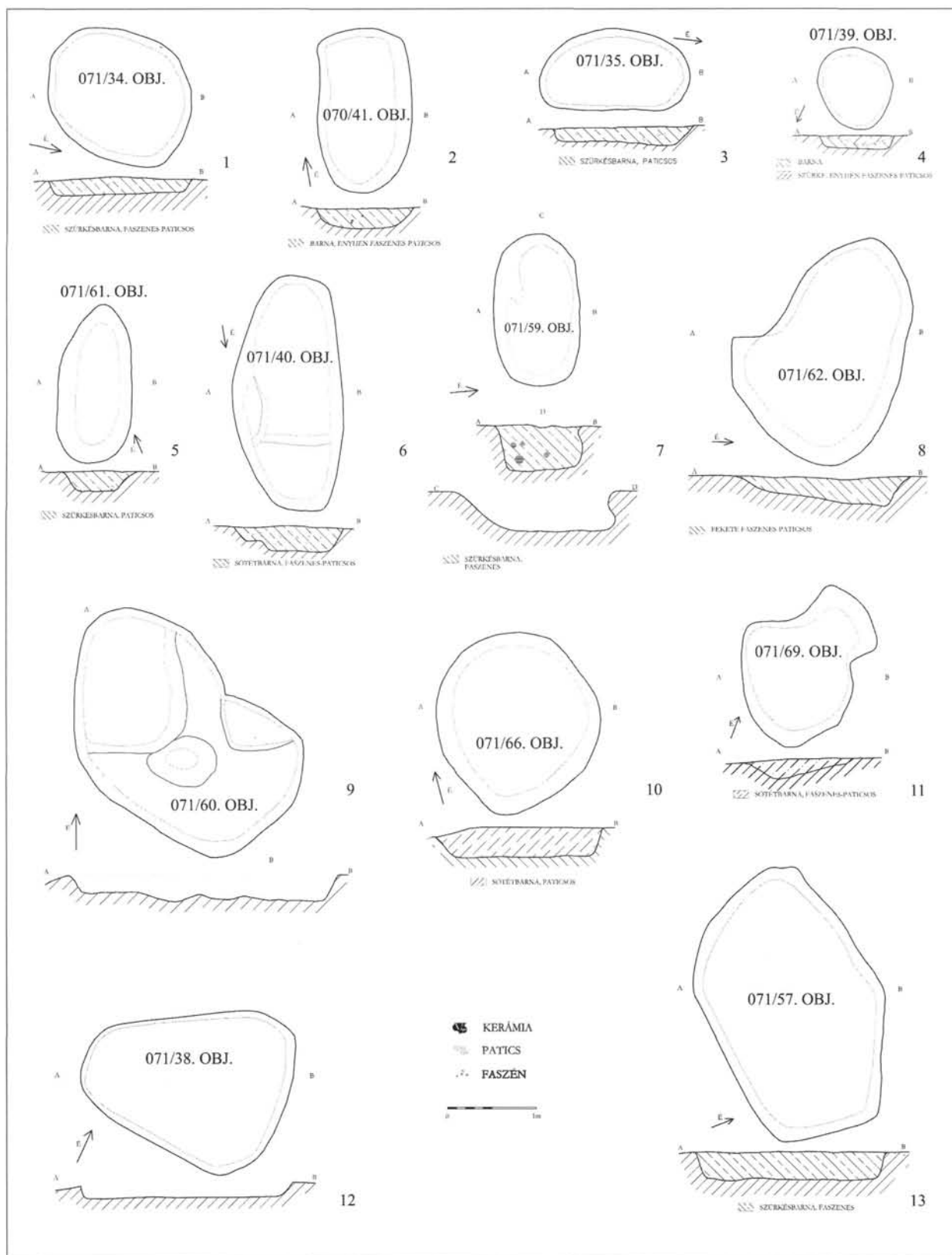
5. kép: Muraszemenye–Gály-parlag (0702) 1: Ásatási alaprajz; 2–9: Objektumok alap- és metszetrajzai; 10–15: Fazéktöredékek

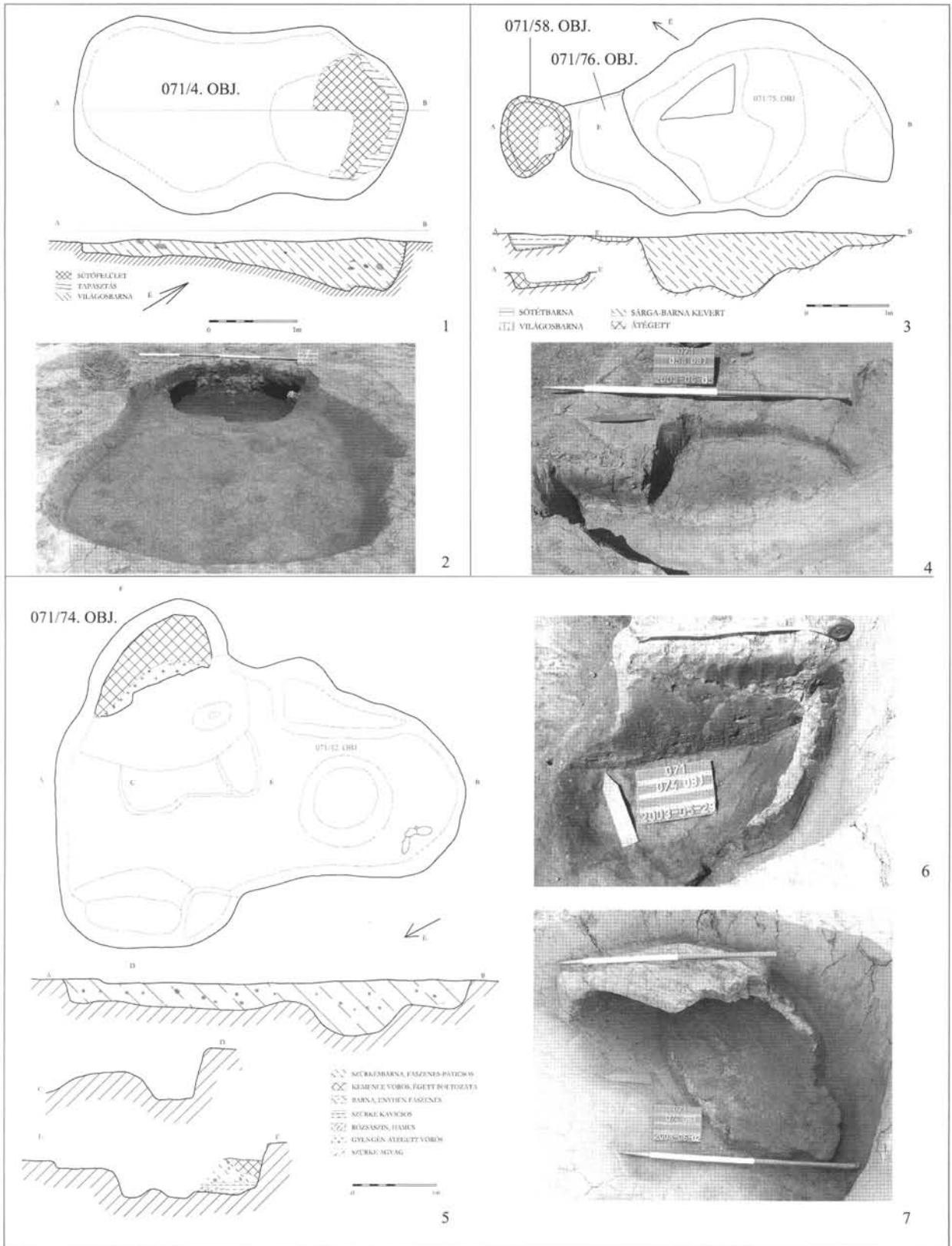
6. kép: Letenye–Egyeduta (072) 1: Ásatiási alaprajz; 2–5: Objektumok alap- és metszetrajzai; 6–13: Fazéktörödékek

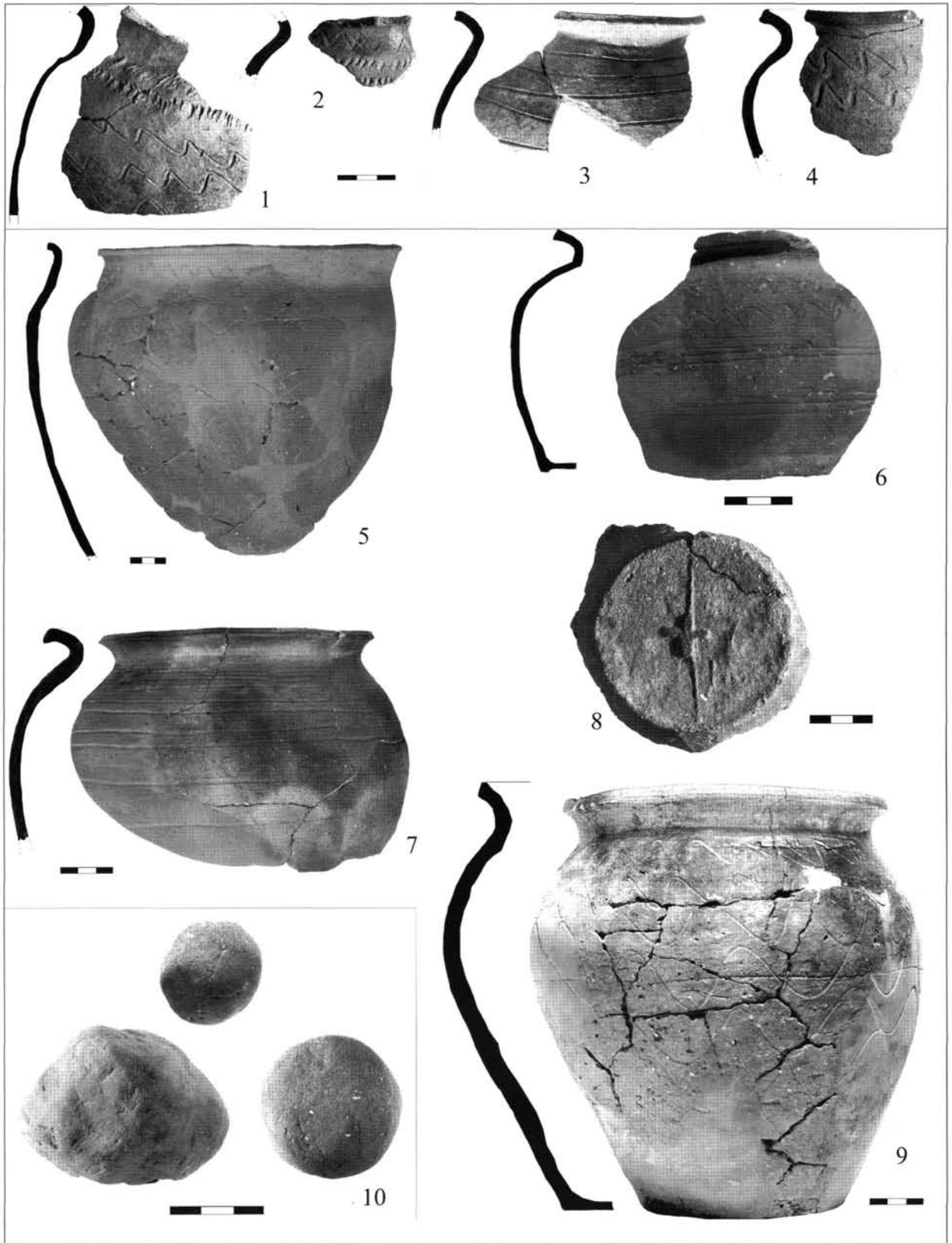
7. kép: Letenye–Korongi-tábla (071)1: Ásátási alaprajz; 2–10: Objektumok alap- és metszterajza

8. kép: Letenye–Korongi-tábla (071) 1–13: Objektumok alap- és metszetrajzai

9. kép: Letenye-Korongi-tábla (071) 1–7: Kemencék fotói, alap- és metszetrajzai

10. kép: Letenye–Korongi-tábla (071) kerámialeletek 1–9: Fazéktöredékek; 10: Agyaggyölyök

